

Wstęp

Tematyka zbrodni ludobójstwa nie była przedmiotem opracowania monograficznego od czasów opublikowania książki Jerzego Sawickiego *Ludobójstwo. Od pojęcia do Konwencji. 1933–1948* (Kraków 1949). Okres, jaki upłynął od ukazania się monografii wspomnianego Autora, zaowocował szeregiem dokumentów, koncepcji doktrynalnych, orzecznictwa na temat rozumienia znaczenia terminu „zbrodnia ludobójstwa” oraz zapobiegania tej zbrodni i karania za nią.

Rozwój międzynarodowego prawa karnego, prawa międzynarodowego publicznego, praw człowieka i prawa humanitarnego w ciągu ostatnich kilkunastu lat w znaczący sposób oddziaływał zatem na obszar badawczy zbrodni ludobójstwa. Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa zdefiniowała ludobójstwo jako zbrodnię w obliczu prawa międzynarodowego, jednak enigmatyczna definicja tej zbrodni stała się impulsem, by podejmować wysiłki w celu wyjaśnienia znaczenia terminów niejednoznacznych. Wiele definicji pojęcia ludobójstwa dostarczają też nauki społeczne. W statutach międzynarodowych trybunałów karnych, w wyniku procesu dyferencjacji przestępstw o charakterze międzynarodowym, zbrodnia ludobójstwa stała się samodzielnym typem zbrodni, nie zaś postacią zbrodni przeciwko ludzkości¹. Orzecznictwo również wypracowało nowe sposoby rozumienia zbrodni ludobójstwa. Orzeczenia Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i międzynarodowych trybunałów

¹ „Historycznie ludobójstwo wywodzi się ze zbrodni przeciwko ludzkości. Można twierdzić, że należy do tej właśnie kategorii zbrodni. Gwałtowny rozwój prawa karnego międzynarodowego spowodował jednak szczególne uregulowanie oraz określenie zbrodni ludobójstwa. Powszechnie uznaje się więc, że ze względu na specyfikę, ludobójstwo stanowi wyodrębnioną zbrodnię międzynarodową”. M. Plachta, *Międzynarodowy Trybunał Karny*, t. I, Kraków 2004, s. 425. Por. też: J.B. Quigley, *The Genocide Convention: An International Law Analysis*, Aldershot, UK–Burlington, VT 2006, s. 6.

karnych rozwinęły rozumienie znaczenia wyrażenia „zapobieganie zbrodni ludobójstwa”. Zarysował się także związek między terminem „zbrodnia ludobójstwa” a rozwijającą się doktryną „odpowiedzialności za ochronę” (*responsibility to protect*).

Celem niniejszego opracowania jest ustalenie znaczenia terminu „ludobójstwo”, jak również dokonanie przeglądu aktów prawa międzynarodowego i polskiego prawa karnego pod kątem sposobów zapobiegania tej zbrodni. Do tego celu posłużono się metodą historyczną, próbując ustalić, czy zachodzą związki merytoryczne pomiędzy aktami normatywnymi, metodą porównawczą przy ustalaniu zakresu znaczeniowego tej zbrodni w aktach normatywnych odnoszących się do przedmiotu rozprawy oraz metodą dogmatyczną przy analizie znamion zbrodni ludobójstwa. Przedstawione rozważania opierać się będą na stanowisku doktryny, Komisji Prawa Międzynarodowego i Zgromadzenia Ogólnego ONZ, orzecznictwa międzynarodowych trybunałów karnych oraz na międzynarodowych aktach prawa i polskiego kodeksu karnego.

Rozdział 1 niniejszego opracowania poświęcony jest tematyce powstania pojęcia ludobójstwa przy wykorzystaniu metody historycznej. Integralną częścią tego rozdziału jest analiza myśli Rafała Lemkina – twórcy pojęcia ludobójstwa. Rozdział 2 zawiera omówienie najważniejszych aktów prawa międzynarodowego publicznego odnoszących się do zbrodni ludobójstwa. W rozdziale 3 zwrócono uwagę na elementy zbrodni ludobójstwa w świetle dokumentów, koncepcji doktryny oraz orzecznictwa międzynarodowych trybunałów karnych. Rozdział 4 przedstawia formy popełnienia ludobójstwa i formy udziału w tej zbrodni. Rozdział 5 odnosi się do okoliczności wyłączających bezprawność lub winę. Rozdział 6 dotyczy problematyki zapobiegania ludobójstwu.

Przedmiotem rozważań uczyniono zatem:

- 1) definicje ludobójstwa zawarte w piśmiennictwie przedmiotu;
- 2) przepisy prawa międzynarodowego zakazujące zbrodni ludobójstwa;
- 3) metody zapobiegania zbrodni w teorii i praktyce.

Monografia ma charakter interdyscyplinarny, jednak w niezbędnym jedynie zakresie poruszono problematykę związaną z prawem międzynarodowym publicznym², w tym z prawami człowieka³ i prawem humanitar-

² Zob. np. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2004.

³ Zob. np. W.A. Schabas, *Genocide in International Law: The Crimes of Crimes*, Cambridge 2009.

nym⁴, jak również z kryminalistyką⁵ i z socjologią w perspektywie zbrodni ludobójstwa⁶, jako że ta szczególna materia została już poddana odrębnym opracowaniom. Uznano także za zbędne zamieszczenie w pracy (w formie aneksu) tekstów aktów prawnych dotyczących problematyki ludobójstwa ze względu na ich powszechną dostępność w oficjalnych publikacjach i stosownych opracowaniach⁷.

⁴ Zob. np. J.-M. Henckaerts, I. Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules*, Cambridge 2007; *Międzynarodowe prawo humanitarne*, red. T. Jasudowicz, Toruń 1997.

⁵ Zob. np. N.H. Rafter, *The Criminal Brain: Understanding Biological Theories of Crime*, New York–London 2008.

⁶ Zob. np. F.R. Chalk, K. Jonassohn, *The History and Sociology of Genocide: Analyses and Case Studies*, New Haven 1990; E. Staub, *The Roots of Evil: The Origins of Genocide and Other Group Violence*, Cambridge–New York 1992.

⁷ Zob. np. J. Sawicki, *Ludobójstwo. Od pojęcia do Konwencji. 1933–1948*, Kraków 1949, s. 157–224; W.A. Schabas, *Genocide...*, 2009, s. 655–671.